

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 450

Polityka ekonomiczna

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Anna Grzybowska, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych Wydawnictwa
www.pracenaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-617-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Lyubov Andrushko: Prognozowanie pozyskania drewna w Polsce na podstawie danych GUS / Roundwood production forecasting in Poland, on the basis of the data of the central statistical office.....	13
Tomasz Bernat: Przedsiębiorczość i oczekiwania większych zarobków a ryzyko podjęcia działalności / Entrepreneurship and higher earnings expectations vs. risk of business set up.....	25
Beata Bieńkowska: Spółdzielnie socjalne – szanse i bariery rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Polsce / Social cooperatives – opportunities and threats for social entrepreneurship development in Poland.....	35
Wioletta Bieńkowska-Gołasa: Produkcja i wykorzystanie energii elektrycznej na Mazowszu z uwzględnieniem OZE / Production and use of electricity in Mazowsze with the consideration of renewable energy sources.....	46
Agnieszka Biernat-Jarka: Dzierżawa jako sposób zwiększenia powierzchni gospodarstw rolnych w województwie mazowieckim / Leasing as a method of farms' area increase in Mazowsze Voivodeship.....	56
Krystyna Bobińska: Miejsce kraju w rankingach wieloczynnikowych jako podstawa do identyfikacji nieuruchomionych rezerw rozwoju gospodarczego / The place of the country in the multifactoral ratings as a basis for identification of the hidden reserves for economic growth.....	68
Malgorzata Bogusz, Sabina Ostrowska: Wybrane problemy polityki społecznej i zdrowotnej wobec osób starszych na poziomie lokalnym – sztuka partycypacji / Chosen problems of social and health policy for seniors at local level – the capability of participation.....	82
Przemysław Borkowski: Problemy prowadzenia rachunku kosztów i korzyści w inwestycjach infrastrukturalnych / Challenges in optimising cost-benefit analysis in infrastructure projects.....	91
Barbara Chmielewska: Dysproporcje w jakości życia ludności wiejskiej i miejskiej a polityka ich zmniejszania / Disparities in quality of life of rural and urban population vs. policy of its reduction.....	103
Kazimierz Cyran: Postrzeganie marek własnych produktów żywnościowych a perspektywy ich rozwoju / The perception of private labels of food products vs. the prospects for their development.....	114
Sławomir Dybka: Skuteczność promocji w Internecie – perspektywa klienta / Effectiveness of the Internet promotion – customer perspective.....	125
Malgorzata Gasz: Priorytety rozwoju innowacyjności polskiej gospodarki / Priorities of Polish economy innovation development.....	138

Aleksandra Gąsior: Poziom rozwoju transportu jako determinanta procesu restrukturyzacji dużych przedsiębiorstw / The level of transport as a determinant of the process of large enterprises restructuring	150
Edyta Gąsiorowska-Mącznik: Przedsiębiorczość w strategiach gmin województwa świętokrzyskiego / Entrepreneurship in strategies of municipalities of Świętokrzyskie Voivodeship	161
Jarosław Górecki, Jadwiga Bizon-Górecka: Analiza zachowania inwestorów w odniesieniu do kryterium ceny za roboty budowlane / Behavior of investors and price for construction works.....	172
Artur Grabowski: Wolność prowadzenia działalności gospodarczej w obszarze sportu profesjonalnego / Freedom of business activity in the area of professional sport.....	182
Sylvia Guzdek: Kooperacja jako główna forma współpracy przedsiębiorstw w międzynarodowych sieciach biznesowych / Cooperation as the main form of cooperation in international networks of business	191
Marcin Halicki: The Foster-Hart measure as a tool for determining the set of risky portfolios that do not expose the investor to the bankruptcy / Miara Fostera-Harta jako narzędzie do wyznaczania zbioru ryzykownych portfeli, które nie narażają inwestora na bankructwo.....	205
Mateusz Halka: Wykonawcy robót budowlanych na rynku zamówień publicznych a ich kondycja ekonomiczno-finansowa / Construction contractors on the public procurement market vs. their economic and financial standing	217
Tomasz Holecki, Magdalena Syrkiewicz-Świtała, Agnieszka Bubel, Karolina Sobczyk: Finansowe konsekwencje realizacji dyrektywy transgranicznej w ochronie zdrowia / Financial consequences of the implementation of the cross-border healthcare directive	229
Żaklina Jabłońska: Marketing relacji i CSR jako narzędzia budowania przewagi konkurencyjnej przez franchyzodawców branży gastronomicznej w Polsce / Relationship marketing and CSR as tools for building of competitive advantage by franchisors of foodservice industry in Poland	241
Sławomir Jankiewicz: Wpływ bezpieczeństwa energetycznego na rozwój gospodarczy w Polsce / The impact of energy security to the economic development in Poland	251
Emilia Jankowska: Zróżnicowanie infrastruktury transportowej w kontekście polityki Unii Europejskiej / The diversity of transport infrastructure in the context of the EU policy	260
Bożena Karwat-Woźniak, Paweł Chmieliński: Przemiany w strukturze agrarnej polskiego rolnictwa i wpływ wybranych instrumentów WPR na te procesy / Changes in the agrarian structure of Polish agriculture and the impact of selected CAP measures on these processes	272

Ewa Koloszyz: Światowy rynek mleka – wybrane zagadnienia / World dairy market – selected issues	287
Agnieszka Komor: Wybrane uwarunkowania strukturalne decyzji lokalizacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw / Chosen structural conditions of localization decisions concerning small and midium enterprises.....	298
Aleksandra Koźlak, Barbara Pawłowska: Współczesne wyzwania europejskiej polityki transportowej / Current challenges of European transport policy	311
Hanna Kruk, Anetta Waśniewska: Parki krajobrazowe i narodowe jako element rozwoju zrównoważonego na przykładzie gmin województwa wielkopolskiego / National and landscape parks as part of sustainable development. Case study: Wielkopolska Voivodeship communes	323
Anna Krzysztofek: Dyrektywa 2014/95/UE oraz wynikające z niej zmiany / Directive 2014/95/EU, and changes resulting from it	334
Władysława Łuczka: Ekologiczna gospodarka żywnościowa w województwie wielkopolskim w okresie integracji z Unią Europejską / Ecological food economy in Wielkopolska Voivodeship in the time of accession into the European Union	347
Aleksandra Majda: The analysis of succession strategy, success determinants in Polish family business – case study / Analiza determinant sukcesu strategii sukcesyjnej w polskich przedsiębiorstwach rodzinnych – studium przypadku.....	357
Janusz Majewski: Problem wyceny zapyłania jako usługi środowiskowej / The problem of the valuation of pollination as environment service	369
Arkadiusz Malkowski: Ruch graniczny jako czynnik rozwoju regionu przygranicznego na przykładzie pogranicza zachodniego Polski / Border traffic as a factor in the development of border regions on the example of the borderland of Western Poland.....	378
Grażyna Michalczuk, Agnieszka Zalewska-Bochenko: Platforma e-PUAP jako przykład elektroniczacji usług administracji publicznej dla ludności / e-PUAP as an example of electronic services of public administration for the citizens	390
Danuta Mierzwa, Małgorzata Krotowska: Czynniki ekonomiczno-społeczne integracji poziomej rolników – raport z badań / Economic and social factors of horizontal integration of farmers – study report	399
Karolina Olejniczak: Czynniki rozwoju obszarów funkcjonalnych w świetle badań empirycznych / Factors of functional areas development in the light of empirical research	410
Dorota Pasińska: Polski rynek drobiu po wstąpieniu do Unii Europejskiej / Polish poultry market after the accession to European Union	421
Ewa Polak, Waldemar Polak: Wskaźniki dotyczące zdrowia i opieki zdrowotnej jako mierniki jakości życia w Polsce na tle wybranych państw /	

Indices referring to health care as the measure of life quality in Poland in comparison to selected countries.....	433
Adriana Politaj: Zakłady aktywności zawodowej oraz zakłady pracy chronionej jako pracodawcy osób niepełnosprawnych w Polsce / Vocational development centres and sheltered workshops as employers of handicapped persons in Poland	446
Iwona Pomianek: Klasyfikacja gmin miejsko-wiejskich w Polsce według poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego / Classification of semi-urban communes in Poland by the level of socio-economic development	458
Zdzisław W. Puślecki: Current re-shaping of international business / Obecne zmiany kształtu biznesu międzynarodowego	471
Magdalena Ratalewska: Rozwój sektora kreatywnego gier komputerowych w Polsce / The development of the creative industries sector of computer games in Poland.....	491
Jarosław Ropęga: Czynniki niepowodzeń gospodarczych małych przedsiębiorstw w aspekcie nowego paradygmatu cywilizacyjnego / Failure factors of small enterprises in the context of new paradigm of civilization ...	501
Robert Rusielik: Wykorzystanie alternatywnych indeksów produktywności do pomiaru efektywności rolnictwa w Polsce / Alternative productivity indexes for measuring agricultural efficiency in Poland.....	514
Izabela Serocka: Znaczenie czynników lokalizacji przedsiębiorstw a aktywność władz lokalnych gmin województwa warmińsko-mazurskiego / The importance of business location factors vs. the activity of Warmia and Mazury Voivodeship local authorities.....	524
Katarzyna Smędzik-Ambroży, Joanna Strońska-Ziemiann: Rozwój lokalny na obszarach wiejskich o zróżnicowanym rolnictwie (przypadek podregionu pilskiego na tle sytuacji w Wielkopolsce) / Local development in rural areas with diversified agriculture (the case of pilski subregion on the background of the situation in Wielkopolska).....	538
Karolina Sobczyk, Tomasz Holecki, Joanna Woźniak-Holecka, Michał Wróblewski: Wykorzystanie środków publicznych w walce z wykluczeniem cyfrowym na poziomie samorządowym / Public funds use against digital exclusion at the level of self-government	550
Michał Świtłyk: Efektywność techniczna gospodarstw mlecznych w Polsce w latach 2009-2011 / Technical efficiency of dairy farms in Poland in 2009-2011.....	561
Dariusz Tłoczyński: Konkurencja pomiędzy przewoźnikami Ryanair i Wizz Air jako element rozwoju polskiego rynku usług transportu lotniczego / Competition between Ryanair and Wizz Air as an element of development of Polish air transport market	570

Weronika Toszewska-Czerniej: Productivity of service delivery process as a factor affecting the level of differentiation / Produktywność procesu usługowego jako czynnik kształtujący poziom zróżnicowania	584
Roman Tylżanowski: Stymulatory procesów transferu technologii w przedsiębiorstwach przemysłowych wysokiej techniki w Polsce / Stimulators of technology transfer processes in high-tech manufacturing sector in Poland	594
Małgorzata Wachowska: Czas pozyskiwania cudzych idei przez przemysł. Doświadczenia Polski / Adoption time of others' ideas by industry. Experience of Poland	606
Agnieszka Werenowska: Kierunki zmian na rynku niskokosztowych linii lotniczych / Directions of changes in the market of low-cost airlines.....	616
Barbara Wieliczko: Wspólna Polityka Rolna a zarządzanie ryzykiem w rolnictwie / Common agricultural policy vs. risk management in agriculture	626
Artur Wilczyński: Progi rentowności w gospodarstwach mlecznych w latach 2013-2020 / Break-even point analysis for dairy farms in 2013-2020	633
Jarosław Wołkonowski: Handel zagraniczny Litwy w latach 2012-2015 a sankcje gospodarcze przeciw Rosji / Lithuanian foreign trade in the years 2012-2015 vs. economic sanctions against Russia	644
Arkadiusz Zalewski: Uwarunkowania regionalnego zróżnicowania poziomu nawożenia mineralnego w Polsce / Determinants of regional differences of level of mineral fertilization in Poland.....	658
Anna Zielińska-Chmielewska, Mirosław Walawski: The use of futures rapeseed contracts exemplified by a trading company in Poland / Zastosowanie kontraktów <i>futures</i> na rzepak przez przedsiębiorstwa handlowe w Polsce	669

Wstęp

Z wielką przyjemnością oddajemy w Państwa ręce publikację pt. *Polityka ekonomiczna*, wydaną w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Opracowanie składa się z 58 artykułów (w tym 5 w języku angielskim), w których Autorzy prezentują wyniki badań dotyczących zagadnień związanych z funkcjonowaniem współczesnych systemów gospodarczych w zakresie polityki gospodarczej. Tematyka podjęta w artykułach jest stosunkowo szeroka – mieści się w czterech obszarach problemowych. Pierwszy przedstawia rozważania związane z polityką innowacyjną, wolnością prowadzenia działalności gospodarczej oraz formami współpracy przedsiębiorstw. Drugi obszar dotyczy polityki transportowej, w tym infrastruktury i konkurencji. Trzeci obejmuje opracowania z zakresu polityki społecznej i zdrowotnej państwa – na poziomie zarówno krajowym, jak i lokalnym. Czwartą grupę stanowią artykuły dotyczące rolnictwa, w tym szczególnie wspólnej polityki rolnej i przemian w strukturze agrarnej.

Publikacja przeznaczona jest dla pracowników naukowych szkół wyższych, specjalistów zajmujących się w praktyce problematyką ekonomiczną, studentów studiów ekonomicznych oraz słuchaczy studiów podyplomowych i doktoranckich.

Artykuły składające się na niniejszy zbiór były recenzowane przez samodzielnych pracowników naukowych uniwersytetów, w większości kierowników katedr polityki ekonomicznej. W tym miejscu chcielibyśmy serdecznie podziękować za wnikliwe i rzetelne recenzje, często inspirujące do dalszych badań. Oddając powyższą publikację do rąk naszych Czytelników, wyrażamy nadzieję, że ze względu na jej wszechstronny charakter spotka się ona z zainteresowaniem i przyczyni do rozpoczęcia inspirujących dyskusji naukowych.

Jerzy Sokołowski, Grażyna Węgrzyn

Dorota Pasińska

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy
e-mail: dorota.pasinska@ierigz.waw.pl

POLSKI RYNEK DROBIU PO WSTĄPIENIU DO UNII EUROPEJSKIEJ

POLISH POULTRY MARKET AFTER THE ACCESSION TO EUROPEAN UNION

DOI: 10.15611/pn.2016.450.37

JEL Classification: Q11, Q13, Q17, Q18

Streszczenie: Głównym celem artykułu jest przedstawienie polskiego rynku drobiu po wejściu do Unii Europejskiej w kontekście zmian w handlu zagranicznym produktami drobiowymi. W badanym okresie obserwuje się tendencję do powiększania się dodatniego salda obrotów handlowych. W ostatniej dekadzie nieznacznemu wzrostowi poglobia drobiu towarzyszył aż dwukrotny wzrost jego produkcji oraz znaczne zwiększenie eksportu produktów drobiowych. Wzrostowej dynamice eksportu mięsa drobiowego sprzyjała konkurencyjność cenowa i jakościowa tego typu asortymentów na rynku unijnym. Korzystnie na rozwój rynku oddziaływała również tendencja wzrostowa w spożyciu tego gatunku mięsa w kraju, która wynikała między innymi z jego relatywnie niskich cen w stosunku do innych gatunków mięs, a w szczególności w relacji do wołowiny. Popularnymi asortymentami w eksporcie były produkty kurze. Ponadto wystąpił wzrost koncentracji produkcji żywca drobiowego przy jednoczesnym skróceniu średniego cyklu produkcyjnego i zwiększeniu wydajności poubojowej żywca.

Słowa kluczowe: polski rynek drobiu, handel zagraniczny, poglobie drobiu, produkcja żywca drobiowego.

Summary: The main goal of this article is to present the Polish poultry market after the accession to the European Union in the context of foreign trade in poultry. After the accession to the EU an increasing tendency in foreign trade in poultry products is being observed. This was possible thanks to good quality of Polish meat and prices of meat lower than the average EU price. In the analysed period Poland has been a net exporter of the majority of poultry ranges of products. In the last decade, a slight increase in the poultry stock, the double increase in its production and a significant increase in exports of poultry products have been observed. The most popular assortment in export was poultry meat (in particular, chicken meat). At the same time there was an increase in the concentration of production of live poultry, while average production cycle was shortened and broiler dressing percentage was improved.

Keywords: Polish poultry market, foreign trade, poultry livestock, poultry production.

1. Wstęp

Polska jest największym producentem żywca drobiowego w UE [<http://ec.europa.eu/Eurostat...> 2015]. Niektórzy eksperci i politycy przewidywali, że wejście Polski do UE przyczyni się do upadku polskiego drobiarstwa. Zniesienie ceł i limitów ilościowych miało bowiem spowodować znaczny napływ na krajowy rynek towarów z krajów członkowskich Wspólnoty [Dybowski 2014, s. 118]. Po wejściu do Unii Europejskiej zaszły istotne zmiany na rynku drobiu w Polsce. Produkcja żywca drobiowego wzrosła 2-krotnie, eksport produktów drobiowych ponad 6-krotnie, import 1,5-krotnie [dane MF], a konsumpcja mięsa drobiowego na 1 mieszkańca aż o od 6 kg do 28,2 kg na mieszkańca [GUS 2006, s. 120, 2016]. Mięso to było tańsze niż mięso wołowe i wieprzowe [Kosicka-Gębska 2012, s. 111-112], a także miało wiele walorów w aspekcie zdrowego odżywiania [Czakowski 2015, s. 20]. Stanowiło ono dosyć dobry substytut dla droższych gatunków mięs [Kosicka-Gębska 2012, s. 111-112]. Liczba gospodarstw utrzymujących drób kurzy zmniejszyła się z 1292,9 tys. w 2005 r. do 566,8 tys. (w tym gospodarstw utrzymujących nioski z 1156,1 tys. do 516,0 tys.). [GUS 2006, s. 272; GUS 2014, s. 190].

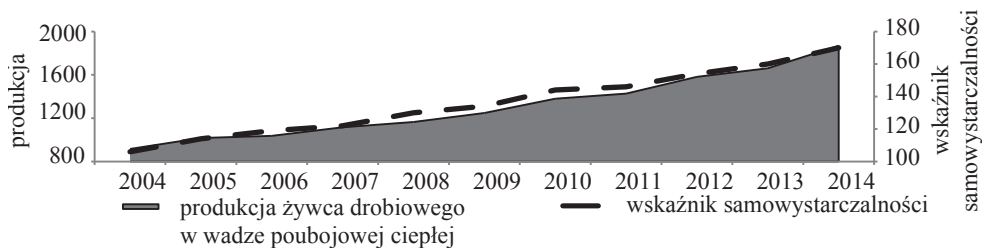
Głównym celem opracowania jest przedstawienie polskiego rynku drobiu po wejściu do Unii Europejskiej na tle zmian w handlu zagranicznym produktami drobiowymi. Zasadniczą metodą służącą do osiągnięcia celu opracowania jest analiza porównawcza w czasie (przyrosty względne oraz wskaźniki dynamiki o podstawie stałej i łańcuchowej) pogłowia drobiu, eksportu i importu, analiza struktury gatunkowej pogłowia ze szczególnym zwróceniem uwagi na strukturę pogłowia brojlerów kurzych, kur niosek, indyków, gęsi i kaczek według skali chowu oraz analiza struktury towarowej wywozu i przywozu produktów drobiowych. Otrzymane rezultaty badawcze są ważne dla wszystkich uczestników łańcucha dostaw w sektorze oraz dla polityki gospodarczej państwa. W badaniach wykorzystano dane roczne, które pochodzą przede wszystkim z Ministerstwa Finansów i Głównego Urzędu Statystycznego. Obejmują one lata 2004-2014. Odstępstwa od przyjętego zakresu czasowego wynikały głównie z braku dostępu do danych.

2. Tendencje w pogłowiu i produkcji drobiu w Polsce

Produkcja żywca drobiowego w Polsce jest ważną gałęzią produkcji zwierzęcej [Kulikowski 2013, s. 86]. W badanym okresie zwiększyła się ona ponad 2-krotnie, czemu sprzyjał wzrost popytu eksportowego (zob. rys. 1). Znaczący wzrost produkcji był wynikiem przemian strukturalnych w sektorze oraz aktywności biznesowej jej podmiotów [Dybowski 2014, s. 138]. Zwiększeniu produkcji towarzyszył wzrost średniego ciężaru ubijanej sztuki najpopularniejszych gatunków drobiu (drobiu kurzego, kaczek, gęsi i indyków) [GUS 2005..., 2015], o czym zadecydowały między innymi odpowiednie żywienie i warunki utrzymania żywca drobiowego, wła-

ściwy dobór materiału zwierzęcego do produkcji [Sokołowicz, Krawczyk 2015, s. 357], a także zmiana relacji biznesowych między hodowcami żywego drobiu a ubojniami przemysłowymi. Coraz większą rolę odgrywa też system nakładczy, który przyczynia się do zmniejszenia kosztów kredytowego zaopatrywania się producentów żywca w pisklęta i pasze [Dybowski 2014, s. 141]. W 2014 r. w porównaniu z 2004 r. udział produkcji drobiu w towarowej produkcji zwierzęcej wzrósł o 6,9 pkt proc. – do 23,0% w 2014 r. [GUS 2006, s. 37; GUS 2015, s. 44]. Natomiast udział żywca drobiowego w produkcji mięsa ogółem zwiększył się o 17 pkt proc. – do 45,7% w 2014 r. [GUS 2015, s. 1-2]. Miało to związek ze znacznym rozwojem tej gałęzi produkcji oraz ze spadkiem pogłowia trzody chlewnej [Kulikowski 2013, s. 86], a w konsekwencji i tendencji spadkowej w produkcji żywca wieprzowego.

W latach 2004-2014 wskaźnik samowystarczalności w produkcji mięsa drobiowego w Polsce był zróżnicowany (zob. rys. 1). W badanym okresie przyjmował on wartości wyższe od 100%, zatem Polska w tym czasie dysponowała nadwyżkami podaży asortymentów drobiowych, które dzięki brakom barier celnych oraz zróżnicowanej samowystarczalności krajów UE w produkcji mięsa drobiowego można było łatwiej wyeksportować do Wspólnoty [Rycombel 2011, s. 70]. Samowystarczalność w produkcji drobiu wzrastała (przy wartościach wskaźnika powyżej 100%), co oznacza, że w całym badanym okresie krajowa produkcja przewyższała zapotrzebowanie rynku krajowego, zatem wywóz odgrywał coraz ważniejszą rolę w zagospodarowaniu krajowych nadwyżek produktów drobiowych [Seremak-Bulge i in. 2007, s. 61].

Rys. 1. Produkcja żywca drobiowego w wadze poubojowej cieplej (w tys. ton) oraz wskaźnik samowystarczalności w produkcji drobiu w Polsce w latach 2004-2014 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych Ministerstwa Finansów [GUS 2006, *Rolnictwo w...*, s. 94; 2008 s. 98; 2010, s. 101; 2014, s. 112; 2015 s. 114; <http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/trade> 2014].

W 2014 r. w porównaniu z 2004 r. pogłowienie drobiu wzrosło o 2% – do 133 mln szt., o czym zdecydował przede wszystkim wzrost pogłowia niosek o 6,3% – do 45,7 mln szt. oraz indyków o 85% – do 8,3 mln szt. (zob. tab. 1). Pogłowienie pozostałych gatunków spadło (drobiu kurzego z wyłączeniem niosek o 2% do 75,3 mln szt., gęsi o 47,6% do 1,2 mln szt. oraz kaczek i innych o 28,7% do 2,6 mln szt.).

Pomimo spadku pogłowia brojlerów kurzych wzrosła produkcja mięsa kurzego. Było to uwarunkowane wzrostem liczby cykli produkcyjnych w ciągu roku, a także polepszeniem wydajności rzeźnej brojlerów kurzych [Rzeszutko 2014, s. 185]. W całym badanym okresie dominującym gatunkiem w produkcji drobiarskiej był drób kurzy (ok. 90%), choć jego udział w pogłowiu spadł o 1,1 pkt proc. na rzecz wzrostu udziału pogłowia drobiu pozostałego. Zwiększenie udziału drobiu niekurzego było wypadkową zmniejszenia udziału gęsi (o 0,9 pkt proc.) oraz kaczek i innych (o 0,9 pkt proc.) oraz wzrostu udziału indyków (o 2,8 pkt proc.) [GUS 2005..., 2015].

Produkcja żywca drobiowego w większych stadach sprzyja osiągnięciu korzyści skali. W ostatnim czasie w Polsce nastąpiły znaczne zmiany w koncentracji produkcji żywca drobiowego, zmniejsza się liczba producentów oraz wzrosła wielkość przeciętnego stada drobiu.

Tabela 1. Zmiany pogłowia oraz struktura pogłowia drobiu w Polsce (stan w końcu II półrocza)*

Wy- szcze- gólnie- nie	Dynamika pogłowia drobiu (rok poprzedni = 100) w %					Struktura pogłowia drobiu w %				
	drób kurzy – nioski	drób kurzy (oprócz niosek)	gęsi	kaczki i inne**	indyki	drób kurzy – nioski	drób kurzy (oprócz niosek)	gęsi	kaczki i inne	indyki
2004	96,5	86,5	80,5	84,1	78,9	33,0	59,0	1,8	2,8	3,4
2005	105,1	88,9	87,5	123,0	112,2	36,1	54,6	1,6	3,6	4,0
2006	90,1	103,9	41,0	78,1	136,9	33,1	57,7	0,7	2,9	5,6
2007	113,7	109,1	94,4	87,4	97,5	34,5	57,6	0,6	2,3	5,0
2008	102,6	86,3	110,2	91,0	95,3	38,2	53,7	0,7	2,3	5,1
2009	100,5	100,0	100,7	100,5	133,3	37,7	52,7	0,7	2,2	6,7
2010	106,1	120,2	168,9	93,9	86,7	35,6	56,4	1,0	1,9	5,2
2011	98,5	112,1	97,7	98,9	111,0	32,8	59,2	0,9	1,7	5,4
2012	88,4	75,9	85,3	97,3	112,0	35,2	54,5	1,0	2,1	7,3
2013	107,5	101,8	107,8	100,8	89,1	36,7	53,9	1,0	2,0	6,3
2014	96,4	108,1	92,0	101,9	101,2	34,3	56,6	0,9	2,0	6,2

* W wieku powyżej 2 tygodni. ** Drób pozostały, np. perliczki, przepiórki, strusie, gołębie [R-09A Sprawozdanie... 2014].

Źródło: opracowanie własne na podstawie [GUS 2005..., 2015].

W badanym okresie w Polsce obserwuje się proces koncentracji chowu niektórych gatunków drobiu (zob. tab. 2 i 3). Zmniejsza się liczba gospodarstw rolnych zajmujących się chowem drobiu. W 2002 r. 191,2 tys. gospodarstw utrzymywało bojlerki kurze, a w 2013 r. – 65,4 tys. [GUS 2003, s. 189; GUS 2014, s. 125]. Zmniejszyła się również liczba gospodarstw zajmująca się chowem i hodowlą kur niosek (z 997,4 tys. w 2002 r. do 516 tys. w 2013 r.) [GUS 2003, s. 183; GUS 2014, s. 123]. W 2002 r. i w 2013 r. ok. 94% krajowego pogłowia znajdowało się w stadach liczą-

cych 10 tys. i więcej sztuk brojlerów kurzych. W 2013 r. w porównaniu z 2002 r. wzrósł udział pogłowia w średnich stadach liczących 5000-9999 (o 2,5 pkt proc.). Zwiększenie to nastąpiło przede wszystkim kosztem spadku udziału pogłowia w małych stadach liczących 1-499 sztuk (tab. 2). W 2013 r. w porównaniu z 2002 r. zwiększył się udział krajowego pogłowia kur niosek w stadach liczących 10 tys. lub więcej sztuk (o 13,9 pkt proc. – do 72,8%).

Tabela 2. Struktura pogłowia brojlerów kurzych i kur niosek według skali chowu (w %) (od 1 szt. do 10 tys. szt.)

Wyszczególnienie	1-499	500-4999	5000-9999	10 tys. szt. i więcej	1-499	500-4999	5000-9999	10 tys. szt. i więcej
	Liczba gospodarstw				Pogłowia w sztukach			
Brojlery kurcze								
2002	98,5	0,1	0,1	1,2	4,3	0,5	1,4	93,8
2010	97,4	0,2	0,5	1,9	2,3	0,6	10,5	86,5
2013	96,4	0,2	0,6	2,8	1,9	0,5	3,9	93,7
Kury nioski								
2002	99,8	0,1	0,0	0,1	31,2	3,8	6,1	58,9
2010	99,7	0,1	0,0	0,1	25,7	2,5	3,5	68,3
2013	99,7	0,1	0,1	0,1	21,7	2,2	3,3	72,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [GUS 2003, s. 183, 186, 189, 192; GUS 2010, s. 107, 109; GUS 2014, s. 124-126].

Tabela 3. Struktura pogłowia indyków, gęsi i kaczek według skali chowu w 2010 r. (w %) (od 1 szt. do 3000 szt. i więcej)

Wyszczególnienie	1-99	100-499	500-2999	3000 szt. i więcej	1-99	100-499	500-2999	3000 szt. i więcej
	Liczba gospodarstw				Pogłowia w sztukach			
Indyki	98,29	0,11	0,10	1,50	2,92	0,06	0,63	96,39
Gęsi	96,95	0,39	1,42	1,23	6,36	0,57	16,19	76,88
Kaczki	99,30	0,63	0,03	0,04	78,89	3,49	1,84	15,77

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [GUS 2010, s. 111, 113, 115].

Gospodarstwa utrzymujące wielkie stada wykorzystują pasze przemysłowe. Natomiast część gospodarstw utrzymuje małe stada, przede wszystkim na własne potrzeby albo na rynek lokalny, czasami z tradycji i przyzwyczajenia. Gospodarstwa te stosują zwykle pasze gospodarskie i odpadki kuchenne [Zegar 2009, s. 68].

W Polsce chów indyków, gęsi i kaczek ma mniejsze znacznie niż chów brojlerów kurzych (zob. tab. 3). W 2010 r. procesy koncentracji najbardziej zaawansowane były w przypadku indyków, wówczas 96,39% pogłowia indyków znajdowało się w stadach liczących 3000 lub więcej sztuk. Natomiast chów gęsi był bardziej rozpro-

szony, bowiem 76,88% pogłowia gęsi znajdowało się w stadach liczących 3000 i więcej sztuk. Jednakże najbardziej rozproszony był chów kaczek, zaledwie ok. 16% pogłowia kaczek było utrzymywanych w stadach liczących powyżej 3000 sztuk.

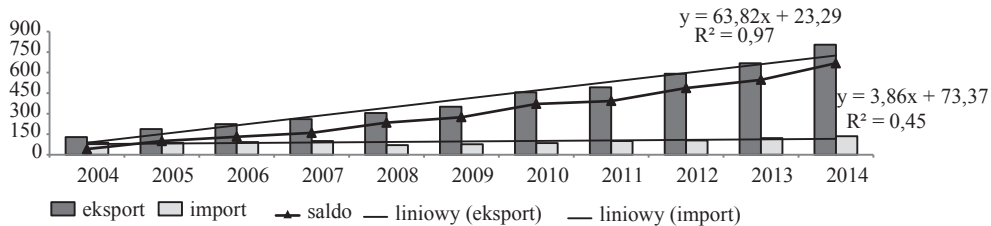
Na dużą specjalizację w produkcji niektórych rodzajów drobiu (np. brojlerów kurzych) w Polsce wpływ miały między innymi uwarunkowania historyczne. Duża koncentracja producentów żywca drobiowego, podobnie jak w przypadku żywca wieprzowego, stanowi źródło korzystnych skutków w wielu sferach, począwszy od racjonalizacji procesów produkcyjnych poprzez postęp technologiczny, a skończywszy na postępie genetycznym. Efekty racjonalizacji przy dużej skali produkcji różnych rodzajów żywca są bardziej odczuwalne [Gawrońska 2007, s. 40]. Może znajdować to odzwierciedlenie w lepszej pozycji negocjacyjnej przy zakupie pasz dla drobiu i piskląt czy w sprzedaży żywca drobiowego. Jednakże pozytywny efekt zwiększenia skali był możliwy ponieważ wystąpił postęp w ekonomice produkcji żywca drobiowego. Jednakże przewagą żywca drobiowego w relacji do innych rodzajów żywca jest stosunkowo krótki cykl produkcyjny, dzięki któremu łatwiej i szybciej można dostosować podaż do istniejącego popytu. Stopień koncentracji w produkcji żywca drobiowego jest mniejszy niż w jego przetwórstwie. Do jego wzrostu przyczyniły się wymogi przetwórstwa w zakresie dostaw coraz większych partii jednolitego surowca rzeźnego [Dybowski 2014, s. 117].

3. Handel zagraniczny produktami drobiowymi

W latach 2004-2014 polskie obroty handlu zagranicznego produktami drobiowymi wykazywały tendencję wzrostową (rys. 2). W ujęciu względnym średnioroczne tempo wzrostu eksportu produktów drobiowych wyniosło 20,1%. Na podstawie oszacowanej liniowej funkcji trendu dla eksportu można stwierdzić, że z okresu na okres eksport rósł o 63,82 tys. ton. Za pomocą skonstruowanego równania udało się objaśnić 97% zmienności zmiennej objaśnianej, tj. eksportu. Eksport produktów drobiowych wzrósł ponad 6-krotnie – z 129 tys. ton w 2004 r. do 804 tys. ton w roku 2014, a jednoczesny ponad 1,5-krotny wzrost importu – z 88 tys. ton do 136 tys. ton – zadecydował o tym, że Polska była eksporterem netto produktów drobiowych w całym badanym okresie. Zwiększenie wywozu produktów drobiowych było możliwe dzięki znacznemu wzrostowi produkcji żywca drobiowego. Wzrost eksportu był również możliwy dzięki niższym niż w krajach UE kosztom produkcji i spełnianiu wysokich wymogów sanitarno-weterynaryjnych na wszystkich etapach produkcji [Sokołowicz, Krawczyk 2015, s. 358].

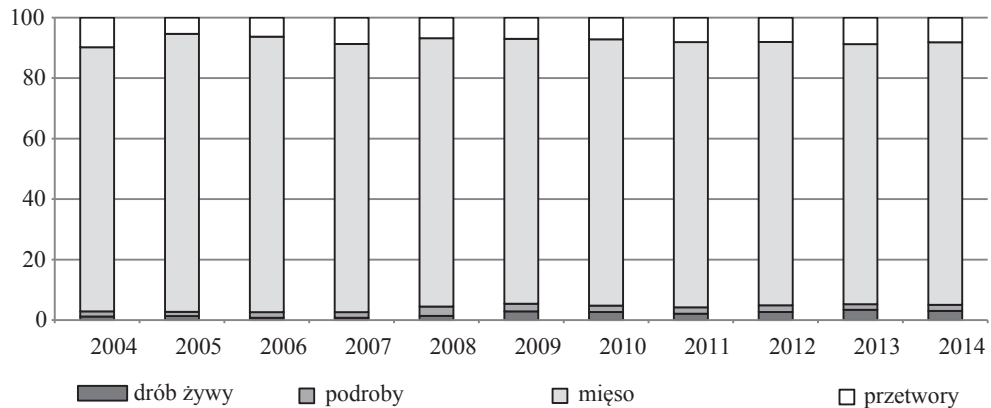
W badanym okresie import wyrażony w ujęciu ilościowym wzrósł ponad 1,5-krotnie, w ujęciu wartościowym zaś prawie 2,5-krotnie – do 226 mln euro (zob. rys. 2). Niższa dynamika wolumenu importu niż wpływów walutowych wynikała między innymi z wzrostu cen transakcyjnych. Na podstawie oszacowanej liniowej funkcji trendu można stwierdzić, że import rósł z okresu na okres o 3,86 tys. ton. Za pomocą skonstruowanego równania udało się objaśnić 45% zmienności zmiennej

objaśnianej, tj. importu. Wywóz ten w szczególności w relacji do polskiego eksportu produktów drobiowych był niewielki. Pomimo dominującej tendencji wzrostowej w eksporcie produktów drobiowych w badanym okresie wystąpiły również jego spadki (w latach 2005 i 2008). Przywóz do Polski w latach 2004-2014 rósł średnio z roku na rok o 4,4%.

Rys. 2. Polski handel zagraniczny produktami drobiowymi w latach 2004-2014 (w tys. ton)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

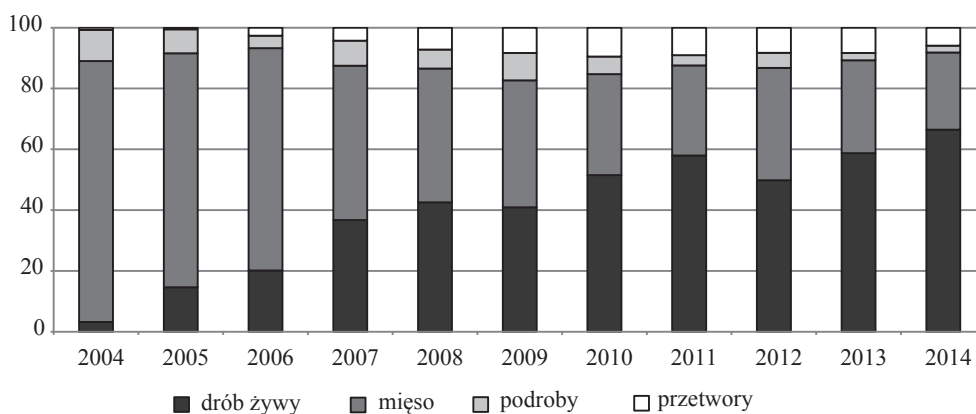

Rys. 3. Struktura towarowa eksportu produktów drobiowych w latach 2004-2014 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

W latach 2004-2014 struktura towarowa polskiego eksportu produktów drobiowych była zróżnicowana. W strukturze towarowej dominowało mięso drobiowe (o udziale ponad 85%) (rys. 3). Na rynku unijnym polskie mięso drobiowe posiadało przewagę cenową. W 2004 r. ceny tuszki brojlerów (tzw. tuszki 65%) były niższe o 25% niż średnio w UE-28, a w 2014 r. – o 29% [<http://ec.europa.eu/agriculture/poultry...> 2015]. Ponadto polskie mięso drobiowe cechuje się wysoką jakością i jest bezpieczne, znaczna jego część jest wytwarzana w systemach jakości (np. QAFP) [Dybowski 2015, s. 12]. W strukturze eksportu mięsa najpopularniejszymi elementami były: świeże lub schłodzone oraz zamrożone kawałki kurze bez kości

(CN 02071410 i CN 2071310) [Komisja Europejska 2013], świeże lub schłodzone kawałki indycze bez kości (CN 02072610), świeże lub schłodzone tuszki kurze oskubane i wypatroszone bez główek i łapek, szyj, serc, wątróbek i żołądków (znane jako tuszki 65%) i pozostałe formy ptactwa świeżego lub schłodzonego nieciętego na kawałki (oprócz kurczaków tzw. 83% i 70%) (CN 0207 1190). Relatywnie mały udział w wywozie miały pozostałe grupy produktowe, tj. przetwory drobiowe (od 5% do 10%), żywiec drobiowy (od 1% do 3%) i podroby drobiowe (od 1% do 3%)¹.

Rys. 4. Struktura towarowa importu produktów drobiowych w latach 2004-2014 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

W badanym okresie tendencji wzrostowej wolumenu eksportu produktów drobiowych do UE towarzyszył zróżnicowany udział UE (jako nabywcy) w polskim wywozie tej grupy produktów. Najniższy udział UE w eksporcie wystąpił w 2004 r. (ok. 72%). Najwyższe udziały UE w wywozie wystąpiły w latach 2006-2009 i 2011-2014 (powyżej 80%). Oznacza to, że kraje Unii Europejskiej były ważnymi rynkami zbytu produktów drobiowych eksportowanych z Polski.

Struktura towarowa polskiego importu produktów drobiowych była zróżnicowana i zmieniała się (rys. 4). Udział drobiu żywego w imporcie wzrósł z 3% w 2004 r. do 66% w 2014 r., przetworów z 1% do 6%, a udział mięsa spadł z 86% do 25%, a podrobów z 10% do 2%. W ostatnich latach najpopularniejszym importowanym asortymentem wśród drobiu żywego był drób kurzy o masie przekraczającej 185 g, a wśród mięsa – zamrożone kurze kawałki bez kości, świeże lub schłodzone indycze podudzia i ich kawałki oraz zamrożone indycze kawałki bez kości.

¹ W artykule za podroby drobiowe uznaje się produkt będący przedmiotem obrotu oddzielnie. Natomiast kategoria „mięso i podroby drobiowe” (mięso drobiowe) obejmuje oprócz mięsa drobiowego również mięso i podroby drobiowe sprzedawane razem (np. tuszki z podrobami).

Większość produktów drobiowych importowanych przez Polskę pochodziła z UE (ponad 90%), której udział w przywozie wzrósł z ok. 90% w 2004 r. do prawie 100% w 2014 r.

W latach 2004-2014 Polska była eksporterem netto mięsa drobiowego i przetworów drobiowych (zob. tab. 4). Natomiast w całym badanym okresie więcej żywcia importowano, niż eksportowano. W latach 2006, 2008-2014 saldo obrotów podrobami drobiowymi (będących przedmiotem obrotu jako oddzielny element), wyrażone w ujęciu zarówno ilościowym, jak i wartościowym, było dodatnie, a w 2004 r. ujemne. W 2005 r. i w 2007 r. ilościowe saldo obrotów tym asortymentem było ujemne, a wartościowe dodatnie. Było to prawdopodobnie uwarunkowane eksportowaniem droższych asortymentów podrobów, a importowaniem tańszych.

Tabela 4. Salda obrotów handlu zagranicznego produktami drobiowymi (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
W tys. ton											
Żywiec	-1,3	-10,2	-16,8	-34,8	-25,8	-21,0	-31,6	-47,6	-36,2	-48,5	-65,7
Mięso i podroby	37,3	104,6	136,0	179,4	239,3	274,9	373,7	402,2	476,1	537,9	663,6
Podroby	-6,8	-4,3	0,3	-3,4	5,1	1,9	4,7	7,1	8,0	9,6	13,2
Przetwory	12,0	9,6	11,6	18,4	15,8	18,3	24,7	30,8	38,9	48,5	57,3
W mln euro											
Żywiec	-17,8	-22,9	-29,2	-46,6	-38,1	-22,7	-36,2	-53,1	-35,0	-36,6	-74,2
Mięso i podroby	179,4	312,7	369,0	531,5	602,8	540,2	689,0	859,4	975,0	1060,9	1305,1
Podroby	-2,4	1,8	3,8	2,7	12,0	5,3	7,1	9,6	12,8	12,0	11,2
Przetwory	29,1	19,6	22,7	37,9	39,3	36,6	49,5	67,1	88,6	119,3	148,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MF.

W krajach rozwiniętych gospodarczo podmioty sektora drobiarskiego często działają w ramach tzw. systemów zintegrowanych, które były rezultatem ich integracji bądź ich integracji z podmiotami działającymi w ich otoczeniu. Integratorem całego łańcucha produkcyjno-dystrybucyjnego jest najsilniejszy kapitałowo partner. W ramach całego łańcucha współdziałają zarówno fermy hodowlane i wylęgarnie drobiu, jak i fermy towarowe, ubojnie oraz przetwornie, ale również mieszalnie pasz, a także inne zakłady pomocnicze. Rolę takiego organizatora najczęściej odgrywa przetwornia, ale mogą taką funkcję spełniać inne podmioty, np. we Francji mieszalnia pasz czy w Szwajcarii firma detaliczna [Dybowski 2014, s. 8].

W Polsce już w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia zaczęły się procesy integracji produkcji mięsa drobiowego, które opierały się na wieloletnich umowach pomiędzy producentem boilerów a ubojnią drobiu. Rolę integratora, wprawdzie w ograniczonym zakresie, pełniły przedsiębiorstwa drobiarskie ubijające i przetwarzające drób, a częściowo również wylęgarnie drobiu i zakłady pro-

wadzące skup jaj spożywczych. Brakowało jednak wówczas integracji wielostopniowej, która dzięki umowom pozwoliłaby dzielić ryzyko i zyski między zakłady wylęgu drobiu, wytwórnie pasz, ubojnie i podmioty przetwórstwa drobiarskiego, a także handel hurtowy i detaliczny [Wężyk, Paczkowski 1998, cyt. za: Wysocki, Waloch 2007, s. 109-110].

4. Zakończenie

Obecnie Polska jest samowystarczalna w produkcji mięsa drobiowego. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej wpłynęło na poprawę obrotów handlowych produktami drobiowymi, powodując jednocześnie zmianę ich struktury, co w ostatnich kilku latach znajduje odzwierciedlenie między innymi w rosnącym udziale żywca drobiowego w imporcie produktów drobiowych. Tendencji wzrostowej eksportu sprzyjała utrzymująca się przewaga cenowa polskiego mięsa drobiowego na rynku unijnym.

W badanym okresie Polska była eksporterem netto większości grup towarowych produktów drobiowych. Dynamicznym zmianom zagranicznych obrotów handlowych towarzyszyły: tendencja wzrostowa w krajowej konsumpcji mięsa drobiowego, dosyć zaawansowane procesy koncentracji chowu niektórych gatunków żywca drobiowego (w szczególności brojlerów kurzych) oraz zmienna opłacalność produkcji żywca drobiowego. Do wzrostu polskiego eksportu produktów drobiowych mogą się przyczynić: przewaga cenowa polskich produktów drobiowych na rynku światowym oraz dywersyfikacja kierunków geograficznych wywozu. Na niektórych rynkach zagranicznych można sprzedać również asortymenty niecieszące się dużym zainteresowaniem na rynku krajowym (np. w Chinach – łapki, skrzydła, podroby, łebki) [Dybowski, Rycombel 2011, s. 89] oraz o niskiej jakości.

Przewiduje się, że w najbliższych kilku latach zarówno eksport produktów drobiowych, jak i produkcja żywca drobiowego utrzyma się na relatywnie wysokim poziomie, pod warunkiem że nie wystąpią poważne zakłócenia na rynku (np. ptasia grypa). Ponadto w sektorze będą nadal postępowały procesy integracji pionowej i poziomej.

Pomimo że polski drób ma cenową przewagę konkurencyjną na wielu rynkach zagranicznych, konieczne wydaje się stałe monitorowanie aktywności konkurentów oraz kosztów produkcji, można również rozważyć działania ukierunkowane na większą integrację producentów żywca kurzego, gęsiego i kaczego. Ponadto z badań z A. Szumiec wynika, że w gospodarstwach mających brojlery kurze najlepsze wyniki ekonomiczne uzyskali producenci żywca drobiowego, którzy posiadali wykształcenie wyższe [Szumiec 2010, s. 96], zatem wciąż wydają się również ważne działania o charakterze edukacyjnym. Wyżej wymienione aktywności są niezwykle istotne, mogą bowiem przyczynić się do obniżenia kosztów i pomóc sprostać globalnej konkurencji, zważywszy na to, że sektor ten jest mocno uzależniony od

sprzedaży na rynki zagraniczne, a na rynku krajowym nie oczekuje się znacznego wzrostu konsumpcji tego gatunku mięsa.

Literatura

- Czakowski D., 2015, *Zasobowe i efektywnościowe uwarunkowania produkcji drobiu i jaj w Polsce z perspektywy akcesji do Unii Europejskiej*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, tom XVII, zeszyt 2, s. 20-25.
- Dybowski G., 2014, *Podstawy konkurencyjności polskiej branży drobiarskiej*, Wydawnictwo IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Dybowski G., 2015, *Handel zagraniczny drobiem*, Biuletyn Informacyjny, nr 2, s. 10-13.
- Dybowski G., Rycombel D., 2011, *Światowy rynek wieprzowiny i drobiu na tle bilansu zbóż i pasz*, Wydawnictwo IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Gawrońska A., 2007, *Sektor wieprzowiny w Polsce – stan obecny i perspektywy rozwoju*, Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań.
- GUS, 2003, *Powszechny Spis Rolny. Zwierzęta gospodarskie 2002*, Warszawa sierpień.
- GUS, 2005, ..., 2015, *Zwierzęta gospodarskie w 2004 r., (...) w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- GUS, 2005, 2015, *Fizyczne rozmiary produkcji zwierzęcej w 2004 r.*, GUS, Warszawa 2005-07-14, s. 1-2, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/produkcja-zwierzeza-zwierzeta-gospodarskie/fizyczne-rozmiary-produkcji-zwierzecej-w-2014-r-3,10.html> (02.02.2016),
- GUS, 2005, 2016, *Rynek wewnętrzny w 2005 r.*, Warszawa, *Rynek wewnętrzny w 2014 r.*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/rynek-wewnetrzny-w-2014-r-7,20.html> (08.02.2016)
- GUS, 2006, 2008, 2010, 2014, 2015, *Rolnictwo w 2005 r., (...) 2007 r., (...) 2009 r., (...) 2013 r., (...) 2014 r.*, Warszawa.
- GUS, 2006, 2015, *Produkcja i handel zagraniczny produktami rolnymi w 2005 r., (...) 2014 r.*, Warszawa.
- GUS, 2006, *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r.*, GUS, Warszawa.
- GUS, 2010, *Powszechny Spis Rolny 2010. Zwierzęta gospodarskie i wybrane elementy metod produkcji zwierzęcej*, Warszawa
- GUS, 2014, *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2013 r.*, GUS, Warszawa.
http://ec.europa.eu/agriculture/poultry/presentations/index_en.htm (27.08.2015).
<http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/trade> (17.09.2014).
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tag00043> (01.02.2016).
- Komisja Europejska, 2013, Rozporządzenie Wykonawcze Komisji (UE) NR 1001/2013 z dnia 4 października 2013 r. zmieniające załącznik I do Rozporządzenia Rady (EWG) nr 2658/87 w sprawie nomenklatury taryfowej i statystycznej oraz w sprawie Wspólnej Taryfy Celnej, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 290/1 z 31 października 2013 roku.
- Kosicka-Gębska M., 2012, *Spożycie mięsa drobiowego w Polsce po integracji z Unią Europejską*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego, tom 12(XXVII), zeszyt 1.
- Kulikowski R., 2013, *Produkcja i towarowość rolnictwa w Polsce. Przemiany i zróżnicowania przestrzenne po II wojnie światowej*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego Polska Akademia Nauk, Warszawa.

- R-09A Sprawozdanie o stanie pogłowia bydła, owiec, kóz, koni i drobiu oraz produkcji zwierzęcej. Pogłowie według stanu w dniu 1 czerwca, 1 grudnia w 2014 r., Produkcja zwierzęca w okresie sprawozdawczym form.stat.gov.pl/formularze/2014/passive/R-09A.pdf (data pobrania 29.01.2016).
- Rycombel D., 2011, *Handel zagraniczny zwierzętami i produktami mięsnymi*, [w:] Seremak-Bulge J. (red.), *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi w latach 1995-2009*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa, s. 61-84.
- Rzeszutko A., 2014, *Regionalne zróżnicowanie przemian struktury rolnictwa w Polsce w warunkach integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.
- Seremak-Bulge J., Urban R., Kobuszyńska M., Talarek M., 2007, *Zmiany krajowej podaży mięsa czerwonego i drobiu oraz ich przetworów*, [w:] Seremak-Bulge J., Rembeza J., Urban R., Świetlik K., Górńska-Warsewicz H., Rycombel D., Kobuszyńska M., Talarek M., *Ewolucja rynku mięsnego i jej wpływ na proces transmisji cen*, Wydawnictwo IERiGŻ – PIB, Warszawa, s. 49-76.
- Sokołowicz Z., Krawczyk J., 2015, *Zmiany w rozwoju krajowej produkcji mięsa drobiowego po integracji Polski z Unią Europejską*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, tom XVII, zeszyt 3.
- Szumiec A., 2010, *Wykształcenie właścicieli gospodarstw produkujących brojlery kurze jako składowa kapitału ludzkiego na wsi*, Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis, Oeconomica 277(58), s. 91-98.
- Wężyk S., Paczkowski R., 1998, *Stan i perspektywy rozwoju hodowli i produkcji drobiu* [w:] Jasiorowski H., Webb T. (red.), *Materiały do restrukturyzacji produkcji zwierzęcej w Polsce w procesie integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1998, [za:] Wysocki F., Waloch R., 2007, *Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczych surowców zwierzęcych i ich przetwórstwa*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augustyna Cieszkowskiego, Poznań.
- Zegar J.S., 2009, *Struktura polskiego rolnictwa rodzinnego pod koniec pierwszej dekady XXI wieku*, Wydawnictwo IERiGŻ – PIB, Warszawa.